

מראה מקומות, שיעור מאת הג"ר מאיר קפלן שליט"א

פסחים סג. - בענין השוחט את הפסח על החמץ

1. פסחים סג., וז"ל, "מתני' השוחט את הפסח על החמץ עובר בלא תעשה ר' יהודה אומר אף התמיד רבי שמעון אומר הפסח בארבעה עשר לשמו חייב ושלא לשמו פטור ושאר כל הזבחים בין לשמן ובין שלא לשמן פטור ובמועד לשמו פטור שלא לשמו חייב ושאר כל הזבחים בין לשמן בין שלא לשמן חייב חוץ מן החטאת ששחטו שלא לשמה גמ' אמר רבי שמעון בן לקיש לעולם אינו חייב עד שיהא החמץ לשוחט או לזורק או לאחד מבני חבורה ועד שיהא עמו בעזרה ר' יוחנן אמר אע"פ שאין עמו בעזרה."

ורש"י שם, וז"ל, "השוחט את הפסח על החמץ עובר בלא תעשה. דלא תשחט על חמץ וגו': אף התמיד. של בין הערבים דערב הפסח ששחטו על החמץ וטעמא יליף בגמ': ר"ש אומר הפסח ב"י"ד. ששחטו על החמץ: לשמן חייב. משום לא תשחט על חמץ דפסח כשר הוא ושחיטה ראויה היא (ושמה שחיטה): ושלא לשמו פטור. דפסול הוא ושחיטה שאינה ראויה לאו שמה שחיטה והכי אית ליה לר"ש בכל דוכתי בכיסוי הדם (חולין דף פה.) ובאותו ואת בנו (דף פא:) ובתשלומי ארבעה וחמשה (ב"ק דף ע.) : ושאר כל הזבחים. ששחטן ב"י"ד לאחר חצות על החמץ בין לשמן ושלא לשמן ואע"ג שכשירין הן כדתנן (זבחים דף ב.) כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשירין: פטור. כדמפרש בגמ' בעידנא דמחייב אפסח לא מיחייב אשאר זבחים: ובמועד. בתוך הפסח אם לשמו שחטו לפסח על החמץ פטור מלא תשחט דפסח שלא בזמנו לשמו פסול והויא לה שחיטה שאינה ראויה: שלא לשמן. אלא לשם שלמים: חייב. דלהכי קאי והויא לה שחיטה ראויה וחייב משום לא תשחט בהדי לאו דלא יראה ולא ימצא ואיכא מלקות נמי דשחיטה: ושאר כל הזבחים. ששחטן במועד על החמץ: בין לשמן בין כו' חייב. דהא כשירין הן ובג' מפרש דקרא אשאר זבחים נמי אזהר: חוץ מן החטאת ששחטה שלא לשמה. דפסולה היא כדתנן בזבחים (שם) חוץ מן הפסח והחטאת וטעמא משום דכתיב בשחיטה חטאת היא מעוטא היא ולא הנשחטת שלא לשמה: עד שיהא החמץ לשוחט כו'. ואע"ג דכתיב על חמץ סתמא אם היה חמץ לאחד שאינו מבני חבורה ואפילו ישנו עמו בעזרה ואלו השוחטין פסחיהן רואין אותו והתרו בהן אין עוברין כדמפרש לקמיה מדכתיב לא תשחט ולא ילין כל שישנו בהלכה ישנו בשחיטה ואם יש לא' מהן כולן עוברין: לזורק. הדם דזריקה נמי איתרביא במכילתא מדם זבחיך."

ותוס' שם סג: ד"ה או לאחד, וז"ל, "אומר ר"י דלא מיחייב בעל החמץ אלא השוחט והזורק דלא תשחט אמר רחמנא ואיך יתחייב לרבי יוחנן הא לאו שאין בו מעשה הוא."

2. תוס' יו"ט פסחים פ"ה מ"ד ד"ה חייב, וז"ל, "כתב הר"ב משום לא תשחט בהדי לאו דלא יראה וכ"כ רש"י. אבל ברישא לא פירשו כן משום דלאו דלא יראה אינו ב"י"ד דכל שבעה כתיב גבי לא יראה וכדמסיק המגיד בפרק ג' מהלכות חמץ."

3. ראש יוסף דף ה. ד"ה זמן וכו', וז"ל, "י"ל דביטול לרש"י מקרא נפיק ולא מסברא והיכי דגלי גלי ולפ"י יהי מלת לא תשחט על חמץ דם זבחי ב' לאוין במשמע. אחד על כל ישראל מזמן שחיטה. ומדלא כתב בפירוש כן ש"מ דליחודי לאוי על פסח גופו קאתי נמי. והיינו אם יש לו חמץ בביתו וביטלו שאז לאו דכל העולם אין עובר דכתיב אך כו' תשביתו ביטול או לא יראה לך בטל בלבד(כלומר אם אתה אין רואה אף שלאחרים נראה כרואה) מ"מ השוחט עובר ולא מהני לשוחט ביטול. אא"כ מבער מן העולם. ואמנם רש"י בחומש הרכיב שני המאמרים אך ביום כו' ולא תשחט דודאי כל חד כי קא שחט. אלא ביום ראשון ע"כ מעי"ט. דאי ביו"ט קשה איך צוותה התורה להיות תחלת הביעור ביו"ט דמשמע עד עתה רשאי אתה לשהותו (עיין תו' ד' ב' ד"ה וכת"ב. ומ"ש מהרש"א ז"ל.) דלרש"י זהו תחלת צוואת ביעורו בזמן היתר והלא כבר היו נצרכין לבער בעיו"ט שכבר שחטו כל ישראל פסחיהן ומר"א מזרחי ז"ל למדתי פירוש זה. ועם [זה] יובן כי רבא לא הזכיר קרא דאך ביום ראשון וברייתא הזכירי שניהם אף ביום ולא תשחט. ועיין בר"מ החו"מ. ויבואר אי"ה באורך."

4. שאגת אריה סי' ע"ז, וז"ל,

הכי נמי אינו עובר על לא תשחט על חמץ לאחר ביטול, כיון דהאי חמץ לאו דידיה הוא, והא אינו חייב לכולי עלמא אלא עד שיהא לשוחט או לזורק או לאחד מבני חבורה וכדאמר ריש לקיש התם. ואפילו ר"י לא פליג עלי' אלא בהא דקאמר עד שיהא עמו בעזרה אבל בהא לא פליג, ומשנה שלימה שנינו בפרק אלו עוברין (שם מט, א) ההולך לשחוט את פסחו וכו' ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו אם יכול לחזור ולבער ולחזור למצותו יחזור ויבער, ואם לאו מבטלו בלבד. הרי שבהולך לשחוט את פסחו תנן שמבטלו בלבד, והא ר"י סבירא ליה דאע"פ שאין עמו בעזרה עובר על לא תשחט על חמץ, משום דלא בעינן על בסמוך, כדמפרש הגמרא התם בפרק תמיד נשחט במסקנא, ואפילו אין לו לשוחט ויש לאחד מבני חבורה, עובר על לא תשחט על חמץ לכ"ע, דבהא לא פליג ר"י על ר"ל וכמו שכתבתי, ושמע מינה דשלא יעבור על לא תשחט על חמץ נמי בביטול בעלמא סגי. וכיון דהכי הוא דאם ביטלו אינו עובר על לא תשחט על חמץ, היכי משכחת לה דלוקין על לאו זה, הא הוה ליי התראת ספק, דהא מצי למימר כבר ביטלתי לחמץ זה קודם זמן איסורו:

"ונחזור לענייננו, הנה יש להביא ראיה לדברי מהא דתנן בפרק תמיד נשחט (פסחים סג, א) השוחט את הפסח על החמץ עובר בלי"ת. ובגמרא אמר ר"ל לעולם אינו חייב עד שיהא עמו בעזרה, ורבי יוחנן אומר אע"פ שאין עמו בעזרה, ורצה הגמרא לומר דבהתראת ספק קמיפלגי. ופירש"י (שם בעמ' ב ד"ה בהתראות ספק) דמלקות ליתא אלא בהתראה, וכי מתרין ב"י לא תשחט על החמץ, אי חזינן חמץ גביה ומתרין ב"י, הוי התראת ודאי, ואי לא, התראת ספק היא, ואפילו אישתכח דהוה ל"י בביתו, כיון דאנן לא הוי ידעינן לאו התראה היא. וכתבו התוס' (שם) ולא נהירא לר"י דמה לנו אם ספק למתרה אלא (שהיא) [שהיא] ודאי למותרה, דלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד. ולשון הקונטרס נמי יש ליישב דהכי קאמר, דכיון דאנן לא הוי ידעינן לאו התראה היא, שיכול המותרה להכחישנו ולומר שוגג הייתי ע"כ. והשתא יש להקשות דמ"מ בין לר"י בין לר"ל אם החמץ עמו בעזרה לכ"ע לוקין עליו, והיכי משכחת לה דלוקין על לאו זה דלא תשחט על חמץ, הא מצי למימר דכבר ביטל את החמץ קודם זמן איסורו, וכמו שאין עובר על בל יראה לאחר שביטלו,

ושם סימן ע"ח, וז"ל,

אפשר לומר דטעמא דשחיטה משום אזהרת השבתה הוא, דהא ליתא להשבתה במקום שחיטה. ואפילו לר' יוחנן דאמר התם, ואע"פ שאין עמו בעזרה, משום דלא בעינן על בסמוך מ"מ הא כל שכן אם הוא עמו בעזרה דהוה ליה על בסמוך שחייב, והיינו לישנא דאף על פי שאין עמו בעזרה דקאמר ר' יוחנן דמשמע דכ"ש דאם הוא עמו בעזרה דחייב, וכיון דהכי הוא, א"כ בעמו בעזרה דחייב על השחיטה, על כרחך לאו מטעמא דאזהרת השבתה הוא.

"והרי בפרק תמיד נשחט (פסחים סג, ב) אמר ריש לקיש לעולם אינו חייב עד שיהא עמו בעזרה, אבל אם אין עמו בעזרה אינו מוזהר על לא תשחט על חמץ, משום דבעינן על בסמוך כדאמר התם. א"כ על כרחך הני תרי מילי דהשבתה ודלא תשחט על חמץ אי אתה מוצא שיהא מוזהר עליו על חמץ אחד, ובמקום דאיתא להא ליתא להא דאם הוא ברשותו, אינו מוזהר על השחיטה לריש לקיש, דהא בעינן עד שיהא עמו בעזרה. ואם הוא עמו בעזרה אינו מוזהר על השבתה, וא"כ אי

5. ספר החינוך מצוה פ"ט, וז"ל, "והעובר עליה והניח מדעתו כזית חמץ ברשותו בשעת הקרבתו, אחד שוחט או זורק או מקטיר האימורין או אפילו אחד מכל בני החבורה הנמנין באכילתו לוקה, והפסח כשר מכל מקום."

6. מנחת חינוך מצוה פ"ט אות י"ב, וז"ל,

הקטרה מעלייתא דהא לא ירדו, חייב בהקטיר על החמץ. ואף דכתבתי לעיל [אות ח'] דבפסח פסול אינו עובר, וכאן נפסלו האימורין בלינה, מ"מ כיון דהפסח כשר, דהא אפילו נטמאו או אבדו כשר, עיין פ"ד מקרבן פסח ה"ג, חייב המקטיר על לאו זה. ואומנם זה אני מסופק, אם העלה החלבים בראשו של מזבח, דקיימא לן בזבחים פרק המזבח מקדש פ"ז ע"א, ובר"מ בפסולי המוקדשין ה"ל, דאם הם בראשו של מזבח אין לינה פוסלת ומקטירן לעולם, אך אם ירדו לא יעלו, אבל אם לא ירדו מקריבן לעולם, עיי"ש, היאך הדין אם היו מונחים האימורים של פסח עד אחר פסח, אם מותר להיות חמץ אצל המקטיר בשעת הקטרה או אצל מי שאכל הפסח, כיון שלאחר הפסח ליכא איסור חמץ, או דילמא אפילו לאחר הפסח, מ"מ כיון דהם מפסח שהזהירה תורה דלא יקטיר על החמץ, אסור להיות חמץ אצלו או לאחד מבני החבורה בשעת הקטרה, אף דמותר לאכול חמץ.

"והנה נראה לפענ"ד דבר חדש, דאף דאנן פסקינן כתנא קמא דמתני' בפסחים סי' ע"א, דדוקא בפסח בזמנו אסור לשחוט על החמץ, אבל שלא בזמנו אפילו במועד לא, משום דהוי שלמים ובשאר קרבנות ליתא ללאו זה, ודלא כר' יהודה או רבי שמעון במשנה שם, מ"מ נראה לומר, דדוקא בשחיטה וזריקה דלא משכחת שלא בזמנו לשם פסח, אבל בהקטרה היכי דנשחט הפסח ונזרק בזמנו, רק שהקטיר האימורין בלילה, כגון שחל ערב פסח בשבת, או אפילו כשחל בחול ועבר והקטירן ביו"ט, ואפילו אם עבר ולנן עד הבוקר דקיימא לן אם עלו למזבח לא ירדו, עיין פ"ג מפסולי המוקדשין ה"א, אם בשעת הקטרה יש להמקטיר או לאחד מבני החבורה חמץ, אע"ג דכבר נאכל הפסח קודם חצות, מ"מ עובר המקטיר על לאו זה ולוקה עליו גם כן, כיון דחשיב הקטרה, והאימורין הם מפסח שנשחט בזמנו, וגזירת הכתוב הוא דאסור להקטיר אימורי פסח על החמץ, תהיה ההקטרה אימת שתהיה, כיון דהוה

ועיין פסחים צ"ה ע"ב, ממעט פסח שני דשרי לשחוט על החמץ, ופירש"י אף דכבר אתמעט פסח שני מהשבתה, מ"מ הוה אמינא דבשעת שחיטה לא יהיה, על כן צריך מיעוט, הרי דאין תלוי זה בזה. ולא מהני ביטול בלב אחר הפסח, דכיון דהחמץ מותר באכילה, לא שייכא סברת הר"ן [שם א' ע"א מדפי הר"ף ד"ה ומהו] כיון דבלאו הכי אינו ברשותו, דהוא באמת ברשותו, עיין שאגת אריה הל' חמץ סימן פ"ג ושאר אחרונים."

ונראה דודאי עובר, דלא תלוי באיסור אכילה ושהיה, רק הוא לאו בפני עצמו, והראיה, דלרבי שמעון בערב פסח אין לאו באכילה, ולדעת בעל המאור [פסחים ג' ע"א מדפי הר"ף], לרבי שמעון מותר באכילה עד הלילה, ומ"מ אם שוחט הפסח אסור ועובר אם יש לו חמץ, אע"ג דמותר באכילה, ומדברי שמעון נשמע לרבנן, דבזה לא פליגי, דאין אחד תלוי בחבירו, א"כ עוברים על הקטרה אף לאחר הפסח, כן נראה לפענ"ד.

7. רמב"ם פ"א מהלכות קרבן פסח ה"ה, וז"ל, "השוחט את הפסח בזמנו והיה לו כזית חמץ ברשותו לוקה שנאמר לא תזבח על חמץ דם זבחי שלא יזבח הפסח והחמץ קיים אחד השוחט ואחד הזורק את הדם ואחד המקטיר את האימורין אם היה ברשות אחד מהם או ברשות אחד מבני חבורה שאוכלין פסח זה כזית חמץ בשעת הקרבנות הרי זה לוקה והפסח כשר."

ומשנה למלך שם, וז"ל, "יש להסתפק אם זרק או הקטיר על חמץ אחר שנפסל הקרבן באחד מן הדברים הפוסלים אם לוקה על לאו זה דלא תשחט על חמץ, דאפשר דלא קפיד קרא אלא בקרבן כשר שלא יעשה אחת מכל העבודות אם יש ברשותו חמץ אבל אם נפסל הקרבן שוב ליכא חיוב משום לאו זה, ומצינו כיוצא בזה באזהרת לא תאפה חמץ דקי"ל דהמחמיץ את הפסולה פטור וכמ"ש רבינו פ"ב מהל' מעשה הקרבנות הל' י"ח ואף דהתם מיתורא דקרא נפיק דכתיב אשר הקריבו לה' ואמרינן לה' הכשרה ולא הפסולה כדאיתא בפ"ה דמנחות (דף נ"ז) מ"מ אפשר דה"י נפקא לן מדכתיב זבחי ולא כתיב זבח משמע זבח הראוי לי א"י דהתוס' בפ"ה דמנחות (דף ס') ד"ה יכול כתבו דמכתוב זה דלה' דממעטינן פסולה מהתם ילפינן למקום אחר יע"ש. ומ"מ לא מצאתי הדבר מבואר אך ראיתי בירושלמי בפ' תמיד נשחט הלכה ד' מנין לשוחט פסח על החמץ שהוא עובר בלי"ת ת"ל לא תשחט אין לי אלא השוחט הזורק מנין ת"ל על חמץ דם וא"ר שמואל ממה שהוא מתחייב על הזריקה הדא אמרה פסח עצמו כשר ע"כ, והנה כונת דברי ר"ש הם ע"כ השוחט על החמץ הפסח כשר דאי ל"ת הכי היכי משכחת לה שיתחייב על הזריקה הרי כבר נפסל הקרבן משעת שחיטה ואיך יתחייב בזורק על חמץ קרבן פסול מוכח בהדיא דס"ל לר"ש דבקרבת פסול ליכא אזהרה דלא תשחט על חמץ ואף שהיה זה שוחט וזה זורק מ"מ בעיקר הדין דס"ל לר"ש דבדבר פסול לא מיחייב לא נחלקו עליו."

8. ר"ש כלים פ"א מ"ח, וז"ל, "לפנים מן החומה היינו מחומת ירושלים. ועוד מקודש לכמה דברים דלא תנן הכא כגון לענין שוחט את התודה לפני מן החומה ולחמה חוץ לחומה ולענין שוחט על חמץ לר' יוחנן דאמר בפרק התודה (דף עח:) ובפרק תמיד נשחט (דף סג.) חוץ לחומת בית פאגי. ועוד נפקא מינה לענין המראה דזקן ממרא כדאמרי' בפ"ק דסנהדרין [י"ד:] דאם מצאן בבית פאגי והמרה עליהם אינה המראה."

9. צל"ח פסחים סג. ד"ה חייב דלהכי קאי (מופיע באתר)

10. מאירי פסחים סג. ד"ה ור"ש אומר, וז"ל, "ור' שמעון אומר הפסח ששחטו בזמנו בארבעה עשר לשמו חייב פי' כששחטו על החמץ שהרי הועילו מעשיו שהרי הזבח כשר אבל אם שחטו שלא לשמו פטור שהרי פסח ששחטו לשם קרבן אחר פסול ואינו קרוי זבח לחייבו כששחטו על החמץ."

11. לקוטי הלכות לפסחים סג. ד"ה ר"ש אומר וכו', וז"ל, "עיין פירש"י משום דהיא שחיטה שאינה ראויה ועיין בחולין דף פ"ה נשאר התוספות בקושיא על רש"י דלמה לא יליף ר"ש קדשים מקדשים משחוטי חוץ דחייבה התורה על השחיטה אף שאינה ראויה, ולולי פירש"י היה אפשר לומר דטעם ר"ש הוא משום דכיון דקרבת פסול הוא, שנשחט שלא לשמו, אין בו משום לא תשחט על חמץ דלא קרוי דם זבחי ועיין בירושלמי בבבביתא דתני דבי חזקיה ובקרבת עדה שם, ולפ"ז אפשר לומר דגם לת"ק פטור בששחטו שלא לשמו ומאי דנזכר זה בדברי ר"ש משום דרצה לסיים את שיטתו דבמועד חייב שלא לשמו ופטור להכי נקט דבע"פ הוא להיפוך, וצ"ע."